

9. Шейгал Е.И. Интенсивность в структуре значения слова // Моск. гос. пед. иностр. языков им. М. Тореза: Сборник научных трудов. – М., 1980. – Вып. 160. – С. 37-50
10. Якиманская И. С. Основные направления исследований образного мышления// Вопросы психологии. – 1985. -№5 – С. 5-17

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Наталя Лазебна – асистент кафедри теорії та практики перекладу Запорізького національного технічного університету.
Наукові інтереси: лінгвокогнітивістика та комп'ютерна термінологія англійської мови.

**АФІКСАЛЬНІ АНТОНІМИ В ТЕРМІНОСИСТЕМІ ПРАВА
 (на матеріалі англійського юридичного дискурсу)**

Олександр МИНЗАК (Чернівці, Україна)

У статті розглядаються антонімічні відносини в англійській юридичній терміносистемі. Наводиться морфологічна, семантична та функціональна класифікація, виявляються афікси словотвірних антонімів, проводиться кількісний аналіз антонімічних типів.

The following paper deals with the antonymic relations in English law terminology. Morphological, semantic and functional classifications are given. Antonymic word-building affixes are singled out. The quantitative analysis of antonymic terms is also applied.

Словарний склад мови представляє собою систему лексичних одиниць, яка відображає предмети та явища реального світу, а також відношення між цими предметами та явищами. Одним з видів відношень, в яких знаходяться ці предмети та явища, є відношення протиставлення. Слова, які пов'язані відношенням протилежності та виражають своїм значенням ці протилежності, формують всередині словарного складу особливий „пласт” чи „мікросистему”. Дані слова в лінгвістиці прийнято називати терміном *антонім*. Антонімія виконує важливі соціальні та когнітивні функції, та як справедливо зауважує Д. Лайонз: „антонімія – це здатність людини категоризувати досвід з допомогою дихотомічних контрастів” [11: 277]. Особливим середовищем функціонування антонімів є терміносистема, оскільки вона являє собою організовану структуру взаємозалежних та взаємопов'язаних понять науки, а явище антонімії виступає одним із проявів системності спеціальної лексики на рівні парадигматичних відносин. Термінології не притаманна синонімічність, яка заважає взаєморозумінню, у той час як антонімія має широке використання: слова-антоніми використовуються в терміносистемі для дихотимізації наукових явищ. Відповідно терміни, які виражають систему понять, формують термінологічну систему, оскільки окремо взятий термін сам по собі є фікція [4: 15]. Важливим явищем для системності лексики є функція протиставлення, яка виконується спеціальними словами – антонімами. Однією з найважливіших терміносистем, де простежується даний мовний феномен, є терміносистема права, оскільки вона є частиною сучасної цивілізації, а правова концептосфера – одна із фундаментальних форм суспільної свідомості поряд з релігією, наукою, мистецтвом, фольклором, ідеологією, філософією, міфологією [8: 6].

Теоретичні та практичні проблеми термінологічних антонімів на матеріалі російської, української та англійської мов досліджували І.А. Долгова, Я. Бо, А.І. Маміжева, С.М. Смуригіна, О.В. Калган, Г.І. Одиноква, та ін. Вивчення специфіки юридичної мови, співвідношення інтернаціональних та національних компонентів її лексикону, її культурно-історичних джерел, екстралінгвістичних умов, обставин її формування та власне мовні особливості присвячені ряд робіт (Т.Г. Морщакова, А.М. Ляшук, С.Р. Юрловський, Л.І. Тимофеева, R. Newmann та ін.).

Новизна та актуальність даного дослідження визначається прагненням лінгвістів виявити мовні та позамовні чинники розвитку і функціонування термінології та недостатньою розробкою питання про термінологічні антоніми: у даний час в лінгвістичній літературі не існує спеціальних досліджень, які розглядають прояв антонімії в науковому стилі, а саме в юриспруденції. Єдиним дисертаційним дослідженням є робота Дерді Е.Т. [3], де термінологічна антонімія розглядалась частково при семантичній характеристиці юридичних термінів. Завданням нашого дослідження є: 1. уточнити принципи виявлення афіксальних

антонімів у загальному масиві термінів; 2. виявити типові засоби актуалізації термінологічних антонімів на морфологічному рівні.

Зупинимось на теоретичних питаннях. За думкою вчених-термінологів явище антонімії в термінології представлено ширше, ніж у загальнолітературній лексиці. Для цього існують екстралінгвістичні передумови: у літературній мові не всі слова мають ознаки протиставлення в інтенціоналі своїх значень, і відповідно не можуть мати антонімів. У науці ж протилежні поняття реально існують, чи вводяться як певна необхідність [9: 149]. Антонімія як семасіологічна категорія невід'ємна від термінологічних систем, що номінативно систематизують наукове поняття – складну й багатопланову мережу протиставлень, суттєво впорядковуючи тим самим термінологічну галузь. Тут антонімія допомагає позначити крайні точки термінологічного поля [10: 54]. Що стосується особливостей термінологічних антонімів, то вони перш за все відрізняються однозначністю. Основний масив протиставлень, який представляє ядро антонімії, формують слова, значення яких сприймаються як позначення якості. Терміни-антоніми виконують функцію номінації, зазвичай їх семантика не містить елементи оцінки та образності, відповідно для них характерна моносемія [1: 150].

Що стосується класифікації антонімів, то це питання в лінгвістиці призводить до ще більших проблем у визначенні її суті, оскільки кожна класифікація пропонує своє визначення цієї парадигматичної категорії. На сучасному етапі розвитку мовознавства існують семантичні, логічні, філософські, стилістичні та інші типи класифікацій. З точки зору структурної класифікації виділяють наступні типи антонімів: 1. різнокореневі (лексичні); 2. однокореневі (афіксальні або граматичні) та 3. енантносемію (протилежність значень всередині слова) [6: 159]. Формування афіксальних антонімів у сучасній англійській мові відбувається головним чином за рахунок додавання до слова заперечного префікса (**un-, in-, il-, im-, ir-, dis-, de-, non-**). Значний практичний та теоретичний інтерес представляє питання про те, чи можна вважати однокореневі антоніми рівноцінними різнокореневим. Тут доцільно розглянути співвідношення між протиставленням та запереченням. Функціональна семантика заперечного суфікса та заперечної частинки не є ідентична. Різницю між ними можна представити наступними прикладами:

John is not friendly

John is unfriendly

Друге речення не є просто запереченням першого, а припускає наступне: *John is hostile*. Заперечна частка *not* у першому прикладі заперечує слово не взагалі, а тільки в даному конкретному випадку. Саме ж значення слова не змінюється. Крім того дана частка нового поняття не передає, а лише заперечує стан. На противагу цьому, слово з заперечним префіксом не тільки виражає заперечення значення кореня, але й містить у собі протилежне значення [5: 17].

Нами в процесі дослідження терміносистеми права було виділено 144 термінологічних антоніма на основі 9 заперечних префіксів: **un-, in-, im-, il-, ir-, mis-, de-, non-, anti-**. Запропоновані терміни були вивірені на матеріалі юридичного дискурсу, загальним обсягом 2 138 159 слововживань (8 навчальних посібників з американського та англійського права). У результаті суцільної вибірки виявлено 2645 випадків вживання правових термінів. В нашому дослідженні ми не використовували типологію права за походженням (англійська та американська правові системи). Слід зауважити, що в процесі обробки корпусу дослідження ми зіткнулись з певними проблемами, а саме – вибір термінологічних антонімів в антонімічних контекстах. Основний масив вибраних речень для дослідження містять тільки один із членів антонімічної пари, що можна пояснити тим фактом, що члени антонімічних пар мають різну частоту вживання в тексті, напр.: термін *valid* був вжитий в досліджуваному корпусі 143 рази, у той час як його опозиція *invalid* – 28. Це ж саме можна сказати і про протиставлення *recoverable – irrecoverable* (111 – 4). Загалом простежується менша частота вживання морфологічно маркованого члена антонімічної пари, проте антоніми *lawful – unlawful* проявили в тексті інше співвідношення: 70 – 97. Якщо розглядати термінологічні одиниці із значення „permitted by law”, то можна простежити наступне співвідношення вживання термінів-антонімів в тексті: *legal – illegal* (1833-173); *legitimate – illegitimate* (86-

32); *fair – unfair* (263-277). Ось чому основну частину нашої вибірки становлять речення без антонімічних контекстів; їхня частка в корпусі дослідження становить 5 % (122 контексти).

Що стосується морфологічних засобів вираження антонімії, то тут, так само як і в загальнонавчальній мові, переважає префікс **un-**, 47 антонімічних термінопар (*due – undue, lawful – unlawful, just – unjust, reliable – unreliable, natural – unnatural, insured – uninsured, confirmed – unconfirmed, authorized – unauthorized, alienable – unalienable, official – unofficial, constitutional – unconstitutional* та ін.), напр.: *The four main duties of personal representatives are: to convert **unauthorized** investments into **authorized** ones (if need be)* [BD. LMS.: 291], та **non-**, з допомогою якого було утворено 34 антонімічних пари (*ability – non-ability, acquiescence – non-acquiescence, admitted – non-admitted, appearance – non-appearance, arbitrary – non-arbitrary, binding – non-binding, breaching – non-breaching, capital – non-capital,*). Префікс **in-** був використаний у 20 антонімічних парах (*active – inactive, adequate – inadequate, valid – invalid, to validate – to invalidate, solvent – insolvent*), напр.: *Discrimination of any kind is determined by either **direct** or **indirect** evidence under the law. **Direct** evidence can include outright statements an employer makes about a particular job candidate that shows intent to exclude. **Indirect** evidence can be when an employer makes job qualifications vague enough to exclude certain people even though everything looks legal and ethical* [GEEL1.: 197]. На основі морфеми **dis-** було виділено 18 антонімів (*to oblige – to disoblige, to prove – to disprove, to allow – to disallow, to claim – to disclaim, to invest – to disinvest, to inherit – to disinherit, to possess – to dispossess, to approve – to disapprove, to organize – to disorganize*) в загальному масиві термінів, напр.: *The court was of the opinion that there were good reasons for this rule, because an order that **allows** or **disallows** costs of certain issues creates difficulties at the stage of the assessment of costs* [LP. CP.: 343]. Префікс **ir-** входить в склад 9 антонімічних пар (*relevant – irrelevant, recoverable – irrecoverable, regular – irregular, rational – irrational*), напр.: *Under current theories, marital misconduct is **irrelevant** to the divorce itself, but it may be **relevant** to related matters such as child custody, child support* [GEEL1.: 134]. Менш вживаними префіксами у правовому термінотворенні є **im-** (*proper – improper, moral – immoral, perfect – imperfect, material – immaterial, movable – immovable, pure – impure, permissible – impermissible*), **mis-** (*to appropriate – to misappropriate, to direct – to misdirect, to lead – to mislead, to apply – to misapply*) та **il-** (*legal – illegal, legitimate – illegitimate, legible – illegible*), напр.: *No use of property which would be legal if done with a **proper** motive can be illegal if done with an **improper** motive* [BD. LMS.: 181]. *Though many restrictions on **illegitimate** children have been repealed, **legitimate** (or legitimated) children still enjoy some rights that frustrate **illegitimate** children* [GEEL1.: 754]. Найменш вживаними у термінотворенні, так само як і в загальнонавчальній мові, є префікси **de-** та **anti-** (*criminalization – decriminalization, trust – antitrust*).

Варто зауважити, що афіксальні способи в термінотворенні не завжди утворюють протиставлення, напр.: *to bar – to disbar*, хоча і дані антонімічні дієслова існують, проте не виконують функцію протиставлення, про що свідчить їх дефініційний аналіз. пор.: *bar (vt) – to prevent or halt (an action) by showing that the claimant has no cause; disbar (vt) – to deprive of the status of barrister* [12], напр.: *The mortgagor's legal or equitable right to redeem the mortgage is **barred** if the mortgagee remains in possession of the mortgaged land for 12 years or more* [OR. ETL.: 31]. *However, in a few cases courts are asked to decide whether the privilege should apply to a communication with an unlicensed or **disbarred** attorney* [GEEL1.: 24]. Таку ж характеристику мають і наступні пари: *a brand – to misbrand* (в даному випадку відповідний іменник взагалі не існує), *to conduct – to misconduct, to trial – to mistrial*. Отже, морфологічні засоби словотвору не завжди утворюють термін опари, які можуть виконувати функцію протиставлення, на що і потрібно зважати при виборі термінів-антонімів із загального масиву термінів.

Класифікуючи виділені нами у процесі дослідження термінологічні антоніми, на нашу думку, варто використати логічну класифікацію, яка базується на понятті несумісності. Характерною рисою несумісних понять є те, що ознаки, які входять в склад одного поняття, заперечують ознаки, які входять в склад іншого поняття. Всі несумісні поняття поділяються на контрарні та комплементарні. У відношенні контрарності знаходяться об'єми таких двох

понять, які є видами одного й того ж роду, і при цьому одне з них містить певні ознаки, а інше ці ознаки не тільки заперечує, але й замінює іншими, які їх виключають [2: 35]. Між контрарними поняттями, можливе третє, проміжне поняття – мезонім. Характерною ознакою контрадикторних понять є повне виключення один одного при відсутності проміжного члена. У таких відношеннях знаходяться два поняття, які є видами одного й того ж роду, і при цьому одне поняття вказує на певні ознаки, а інше ці ознаки заперечує, виключає, не замінюючи їх ніякими іншими ознаками [2: 35]. Характерною ознакою контрадикторних понять є повне виключення один одного при відсутності проміжного члена. Дану дихотомічну єдність можна уявити як відношення між *A* та *не-A* при відсутності мезоніма. У нашому випадку афіксальних антонімів всі запропоновані пари відносяться до контрадикторних протилежностей, оскільки вище запропоновану схему *A* – *не-A* можна представити наступним чином:

„лексема” – „заперечний префікс” + „лексема”.

Отже, зі структурної точки зору всі 144 термінологічні пари слід вважати контрадикторними, проте слід відокремити дієслова від прикметників (що власне буде відхиленням від логічної класифікації), оскільки перші виражають векторне протиставлення – протилежну спрямованість або взаємну зворотність дій чи ознак напр.: *to appropriate* – *to misappropriate*, *to prove* – *to disprove*, *to claim* – *to disclaim* (всього 22 дієслівних антоніма на основі префіксів **dis-** та **mis-**). Антоніми такого типу називають одне і те ж явище, але оцінюють його з протилежних точок зору. Цей клас антонімів не відзначається градуальністю і не має проміжних між антонімічними поняттями і словами членів напр.: *The court was of the opinion that there were good reasons for this rule, because an order that allows or disallows costs of certain issues creates difficulties at the stage of the assessment of costs* [OR. ETL.: 521]. Хоча такі антоніми не належать ні до контрарних, ні до контрадикторних, у деяких випадках вони мають міцніший асоціативний зв'язок.

Запропоноване дослідження продемонструвало, що заперечні префікси широко використовуються для формування антонімів і володіють усіма семантичними особливостями, характерними для цієї категорії слів. Причина словотвору афіксальних термінопар полягає перш за все в тому, що щойно введений термін створює нове місце в терміносистемі для слова, що буде позначати протилежне поняття (якщо воно існує). Використання ж заперечного афікса, а не іншого слова значно полегшує процес термінотворення. Інша причина даної продуктивності полягає в тому, що в морфологічній структурі слова-терміна, утвореного шляхом афіксації, органічно закладені основи структурної систематизації, які мають першочергове значення для термінології [7: 121]. Перспективним в нашому дослідженні є аналіз запропонованих антонімів у загальноживаній мові (художньому дискурсі) з метою виявлення причин і шляхів генезису антонімічних номінацій та поляризації наукових понять у правовій сфері.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Бо Я. Функции антонимии в художественной и научной речи (на материале поэзии В.Я. Брусова и научных сочинений Л.В. Щербы): Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / Москва, 2004. – 211с.
2. Гетманова А.Д. Учебник по логике. 2-е изд. – М.: Владос, 1995. – 303с.
3. Дерді Е.Т. Словотвірні та структурно семантичні характеристики англійських юридичних термінів: Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / К., 2003. – 29с.
4. Квитко И.С. Терминоведческие проблемы редактирования / Квитко И.С., Лейчик В.М., Кабанцев Г.Г. – Львов: Вища школа, 1986. – 151с.
5. Комиссаров В.Н. Словарь антонимов современного английского языка. – М.: Международные отношения, 1964. – 288с.
6. Новиков Л.А. Антонимия в русском языке. – М.: МГУ, 1973. – 290с.
7. Панько Т. І. Від терміна до системи (становлення марксистсько-ленінської політекономічної термінології у східнослов'янських мовах). – Львів: Вид-во Львівськ. ун-ту, 1979. – 145 с.
8. Пыж А. М. Функционально-прагматические и дискурсивные аспекты использования английской юридической терминологии: Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. – Самара, 2005. – 184 с.
9. Смурыгина С.Н. Терминологическая антонимия как средство создания стилистического эффекта в газетно-публицистическом стиле // Вестник Ставропольского государственного университета. – 2008. – №55. – С. 149-153.
10. Суперанская А.В. Общая терминология. Вопросы теории / Суперанская А.В., Подольская Н.В., Васильева Н.В. – М.: Издательство ЛКИ, 2007. – 248с.
11. Lyons J. Semantics. Volume 1. – Cambridge: CUP, 1977. – 371p.
12. Merriam-Webster's Dictionary of Law. – Springfield: Merriam-Webster, Inc., – 634p.

СКОРОЧЕННЯ ДО ЦИТОВАНОЇ ІЛЮСТРАТИВНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- BD. LMS. – Barker D.L.A. Law Made Simple. Twelfth edition. – Oxford: Elsevier Ltd., 2007. – 408p.
 GEEL1. – Gale Encyclopedia of Everyday Law. Volume 1, second edition / [ed. by J. Wilson]. – Detroit: Thomson Gale, 2006. – 842p.
 LP. CP. – Loughlin P. Civil Procedure. 2-nd edition / P. Loughlin, S. Gerlis. – London: Cavendish Publishing Limited, 2004. – 679p.
 OR. ETL. – Owen R. Essential Tort Law. Third edition. – London: Cavendish Publishing Limited, 2000. – 201p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Олександр Минзак – асистент кафедри теорії та практики перекладу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Наукові інтереси: лексична семантика, термінологія, технічний переклад.

НЕОФІЦІЙНА АНТРОПОНІМІЯ СУЧАСНОГО СЕЛА

Марія НАЛИВАЙКО (Тернопіль, Україна)

У статті досліджено неофіційну антропонімію сучасного села (прізвиська і сімейно-родові іменування жителів сіл Велика Вільшаниця і Кругів Золочівського району Львівської області).

The non-official antroponymia of the modern village (the nicknames and the family names of the inhabitants of Velyka Vilshanytsia and Kruhiv villages of the Zolochiv district in the Lviv region) is in the focus of this paper.

Вивчення українських прізвиськ розпочалося із праць М.Сумцова, В.Охримовича, І.Франка, В.Ястребова, І.Крип'якевича, І.Сухомлина. Здебільшого окремі питання народно-побутової антропонімії розглядаються у статтях Б.Близнюк, Г.Бучко, М.Лесюка, В.Чабаненка, С.Черняхівської, П.Чучки, і лише неофіційні іменування Закарпаття вичерпно проаналізовані в докторській дисертації П.Чучки. Неофіційна антропонімія сучасного українського села включає декілька видів іменувань: 1) демінутивно-гіпокористичні варіанти імен; 2) неофіційні присвійні деривати від імен та прізвищ; 3) індивідуальні прізвиська найрізноманітнішого походження та мотивації; 4) сімейно-родові спадкові вуличні назви. Вказані назви вживаються як одноклосемні, а також поєднуються в певних комбінаціях, утворюючи полікласемні формули іменувань. Усі вони як компоненти локальних антропонімійних мікросистем співіснують паралельно з офіційними антропонімами.

Мета статті – дослідити неофіційну антропонімію сіл Велика Вільшаниця і Кругів Золочівського району Львівської області. Об'єктом дослідження стали прізвиська і сімейно-родові іменування, зібрані експедиційним шляхом. Нами проаналізовано 185 неофіційних іменувань. На території Львівщини на позначення неофіційних іменувань найчастіше вживають такі терміни: прізвисько, назвисько, кличка, назвище, прозвище, назва по-вуличному, вуличне прізвисько. Самі жителі поділяють їх на індивідуальні та сімейно-родові. До індивідуальних зараховуємо відапелятивні та відантропонімні прізвиська. Сімейно-родові іменування відрізняються від індивідуальних прізвиськ тим, що передаються в спадок і не характеризують денотата за якимись ознаками. Серед індивідуальних прізвиськ побутують вмотивовані, причини виникнення яких ще зберігаються в пам'яті людей, та невмотивовані прізвиська, які вже втратили властивість характеризувати носія [6: 236]. У наших матеріалах переважають вмотивовані прізвиська, оскільки інформація почерпнута від самих іменованих та іменовувачів. О.Суперанська вважає найцікавішим розділом неофіційної сфери іменувань індивідуальні прізвиська, адже в них відбита жива народна традиція іменувань, яка збереглася з найдавніших часів. Вона лише поповнилась і збагатилась завдяки різним офіційним нововведенням, не міняючись у своїй основі [4: 188]. Як зазначають дослідники, у говорах української мови лексика, яка характеризує властивості людей, „становить значну частку народного лексичного багатства”. І в минулому вона була різноманітною в семантичному і словотвірному планах, про що свідчать пам'ятки ділового письменства XVI і наступних століть [2: 201]. Ономасти стверджують: аналіз сучасних прізвиськ показав, що зараз найголовнішими розрізнявальними критеріями при уточненні особистості є вказівка на рід заняття, місце проживання чи місце праці, на ім'я, прізвисько батьків, а основною мотивацією при творенні індивідуальних прізвиськ були і залишаються фізичні, моральні якості і можливості людини [5: 62].

Відапелятивні прізвиська. Прізвиська за зовнішніми ознаками носія. Для утворення